

۱۳۸۰۷۶۱

احکام عمومی کسب و کار

مبتنی بر

احکام تجارت از دیدگاه اسلام

قابل استفاده برای آموزش در وزارت آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها
برای کلیه رشته‌های تحصیلی، بازرگانان و کتابخانه‌های مساجد

مؤلفان:

مهدی طغیانی

(عضو هیئت علمی دانشگاه اصفهان)

امین مرادی باصیری

طراح و مشاور:

محمدتقی کاشانی‌نیا و حجت‌الاسلام دکتر اسماعیل داراب کلایی

(اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی)

نشر طلالی

احکام عمومی کسب و کار

مدیر طرح: محمدتقی کاشانی نیا
مشاور طرح: حجت الاسلام دکتر اسماعیل داراب کلایی
نویسندگان: مهدی طغیانی و امین مرادی باصیری
ویراستار: عاطفه فرهادی
طراح جلد: علیرضا پوراکبری
صفحه‌آرا: سارا بخشی

لیتوگرافی: دریا

چاپ: پنج رنگ

صحافی: رئوف

شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه

چاپ اول: ۱۳۹۴

شابک: ۰ - ۶۹ - ۶۲۲۹ - ۶۰۰ - ۹۷۸

قیمت: ۱۲۰,۰۰۰ ریال

تلفن: ۶۶۴۱۵۲۳۳، ۶۶۴۸۳۰۶۶ - ۰۲۱

تلفن همراه: ۰۹۱۲۶۰۱۶۴۱۹

www.talaee.ir

nashre.talaee@gmail.com

همه حقوق چاپ و نشر کتاب «احکام عمومی کسب و کار» برای مؤسسه فرهنگی
نهج‌القرآن محفوظ است. هرگونه بهره‌برداری از این اثر به اجازه کتبی ناشر نیاز دارد.

سرشناسه	طغیانی، مهدی، ۱۳۶۰
عنوان و نام پدیدآور	احکام عمومی کسب و کار مبتنی بر احکام تجارت از دیدگاه اسلام (قابل استفاده برای آموزش و پرورش و دانشگاه‌ها ...)/ مؤلفان مهدی طغیانی، امین مرادی باصیری.
مشخصات نشر	تهران: نشر طلایی، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۲۲۸ ص: ۱۶/۵ × ۲۴ س.م.
شابک	۶۹-۶۲۲۹-۶۰۰-۹۷۸-۱۲۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۲۴۸؛ همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	کسب و کار (فقه)
موضوع	معاملات (فقه)
موضوع	کسب و کار -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
شناسه افزوده	مرادی باصیری، امین، ۱۳۶۸ -
رده بندی کنگره	۱۳۹۴: ۱۳۳/۷-۱/۵ BP
رده بندی دیویی	۲۹۷/۳۷۲:
شماره کتابشناسی ملی	۳۹۲۱۵۲۲:

فهرست

۱ پیش‌گفتار

۱۱ فصل اول: مالکیت

چیستی مالکیت ۱۴ / منشأ مالکیت اعتباری ۱۴ / مالکیت حقیقی خداوند ۱۵ / مالکیت خصوصی ۱۶ / مالکیت عمومی ۱۸ / مالکیت دولتی ۱۹

۲ فصل دوم: بیع

گفتار اول: چیستی بیع و مسائل کلی آن ۲۲ / مسائل کلی بیع ۲۳ / مسئله اول: بیع، عقد است. ۲۳ / مسئله دوم: بیع، عقدی لازم است. ۲۴ / مسئله سوم: مشروط نمودن اصل بیع به چیز دیگر ۲۵ / مسئله چهارم: تصرف در صورت باطل بودن عقد بیع ۲۶ / گفتار دوم: شرایط فروشنده و خریدار (متعاقدين) ۲۷ / گفتار سوم: کالاهایی که نمی‌توان خرید و فروش کرد ۲۹ / شرایط و مسائل کالای مورد معامله ۲۹ / مسئله اول: کالاهایی که کسی مالک آن نیست ۲۹ / مسئله دوم: کالاهایی که فروشنده قادر به تحویل آن به مشتری نیست ۳۰ / مسئله سوم: کالاهای وقفی ۳۱ / مسئله چهارم: معلوم نبودن مقدار، جنس و وصف کالا ۳۲ / گفتار چهارم: خرید و فروش‌های حرام ۳۳ / مورد اول: خرید و فروشی که به ستم کردن ظالم کمک کند ۳۳ / مورد دوم: خرید و فروش همراه با غش خفی ۳۴ / مورد سوم: خرید و فروش کالاهایی که منافع معمولی آن‌ها حرام است ۳۶ / مورد چهارم: احتکار طعام ضروری مردم ۳۷ / گفتار پنجم: آداب خرید و فروش (مستحبات و مکروهات) ۴۱ / آداب خرید و فروش ۴۱ / مورد اول: لزوم آموختن احکام ۴۱ / مورد دوم: رعایت انصاف ۴۲ / مورد سوم: فسخ معامله شخص پشیمان ۴۴ / مورد چهارم: آراسته نکردن کالا برای جلب مشتری ۴۴ / مورد پنجم: بیان عیب کالا ۴۷ / مورد ششم: قسم نخوردن برای معامله ۴۸ / مورد هفتم: آسان‌گرفتن در خرید و فروش ۵۰ / مورد هشتم: کمتر گرفتن و بیشتر دادن ۵۲ / مورد نهم: تعریف نکردن از کالای خود و نیز بدگویی نکردن از کالای دیگران ۵۴ / مورد دهم: معامله کردن با اشخاصی که منشأ خیر هستند ۵۶ / مورد یازدهم: وارد نشدن در معامله دیگری ۵۸ / گفتار ششم: پیرامون بیع صرف (خرید و فروش طلا، نقره و پول) ۶۰ / چیستی بیع صرف ۶۰ / مسائل بیع صرف ۶۱ / مسئله اول: ربا در خرید و فروش طلا و نقره ۶۱ / مسئله دوم: تحویل گرفتن طلا و نقره هنگام خرید و فروش ۶۲ / گفتار هفتم: پیرامون بیع سلف (سلم) ۶۳ / چیستی بیع سلف ۶۳ / شرایط بیع سلف ۶۴ / مسائل بیع سلف ۶۷ / مسئله اول: ناتوانی فروشنده برای تحویل کالا ۶۷ / مسئله دوم: فروش کالا قبل از سررسید تحویل ۶۷ / مسئله سوم: تعیین محل تحویل کالا ۶۸ / مسئله چهارم: مطابقت نکردن کالای تحویل داده شده با کالای خریداری شده ۶۸ / گفتار هشتم: پیرامون بیع نقد و نسیه ۶۹ / چیستی بیع نقد و نسیه ۶۹ / مسائل بیع نسیه ۷۱ / مسئله اول: خرید کالایی که به‌صورت نسیه فروخته شده، قبل از سررسید ۷۱ / مسئله دوم: تعیین مدت در بیع نسیه ۷۱ / مسئله سوم: در تنگنا قرار دادن بدهکار ۷۲ / مسئله چهارم: افزایش بهای کالا در مقابل تهدید مهلت پرداخت بدهی ۷۳ / مسئله پنجم: کاهش بهای کالا در مقابل نقدی گرفتن آن ۷۳ / مسئله ششم: اجتناب از معامله نسیه ۷۳ / گفتار نهم: پیرامون ربای معاملی ۷۴ / شرایط تحقق ربای معاملی ۷۴ / مسائل ربای معاملی ۷۶ / مسئله اول: افرادی که بین آن‌ها ربا وجود ندارد ۷۶ / مسئله چهارم: ربای معاملی مختص کالاهای کمیّت‌پذیر ۷۸

۳ فصل سوم: خیارات

مهم‌ترین موارد خیارات ۸۴ / مورد اول: خیار عیب ۸۴ / مورد دوم: خیار مجلس ۸۵ / مورد سوم: خیار حیوان ۸۶ / مسئله اول: تصرف خریدار در حیوان در مدت خیار ۸۶ / مسئله دوم: تلف شدن حیوان در مدت خیار ۸۷

مسئله سوم: معیوب شدن حیوان در مدت خيار ۸۷/ مورد چهارم: خيار تأخير پرداخت ثمن ۸۸/ مسئله اول: كالای فروخته شده، از جمله كالاهایی باشد كه کمتر از سه روز فاسد می‌شود ۸۸/ مسئله دوم: تلف شدن كالای قبل از تحویل دادن به خریدار ۸۹/ مسئله اول: درآمد و منافع حاصل از كالای فروخته شده ۹۰/ مسئله دوم: تلف شدن كالای فروخته شده در مدت تعیین شده برای خيار شرط ۹۰/ مورد ششم: خيار غبن ۹۱/ مورد هفتم: خيار رؤیت ۹۲/ موارد ساقط شدن خيار رؤیت: ۹۳

فصل چهارم: شفعه (حق شراكت) ۹۵

چیستی حق شفعه ۹۶/ شرایط تحقق حق شفعه ۹۶/ مشاع بودن سهم انتقالی ۹۷/ انتقال سهم انتقالی از طریق بیع باشد ۹۷/ تعداد شركای بیش از دو نفر نباشد ۹۷/ چنانچه مشتری، مسلمان است؛ شفیع كافر نباشد ۹۸/ شفیع قادر به پرداخت بهایی كه مشتری داده، باشد ۹۸/ مسائل حق شفعه ۹۸/ مسئله اول: سفیه، دیوانه یا كودك بودن شفیع ۹۸/ مسئله دوم: تبعیض قائل شدن شفیع در گرفتن حق شفعه ۹۹/ مسئله سوم: تأخیر شفیع در اعمال حق شفعه ۹۹/ مسئله چهارم: اسقاط حق شفعه ۹۹

فصل پنجم: اجاره ۱۰۱

اقسام اجاره ۱۰۲/ شرایط اجاره كننده و اجاره دهنده ۱۰۳/ شرایط مورد اجاره (عين مستأجره) ۱۰۴/ شرایط منفعت مورد اجاره ۱۰۵/ شرط اجاره بها (اجرت) ۱۰۸/ مسائل اجاره ۱۰۸/ مسئله اول: استفاده نكردن اجاره كننده از منفعت مورد اجاره ۱۰۹/ مسئله دوم: فروش كالای اجاره داده شده ۱۱۰/ مسئله سوم: مرگ موجر یا مستأجر ۱۱۰/ مسئله چهارم: سرقتی ۱۱۱/ مسئله پنجم: اجاره به شرط تمليك ۱۱۱/ مسئله ششم: اجاره مجدد كالای اجاره داده شده ۱۱۲/ مسئله هفتم: تلف شدن كالای اجاره داده شده ۱۱۲

فصل ششم: مضاربه ۱۱۵

مضاربه چیست؟ ۱۱۶/ شرایط صاحب سرمایه و عامل ۱۱۶/ شرایط سرمایه ۱۱۷/ شرایط سود مضاربه ۱۱۸/ شرایط عمل ۱۱۹/ فسخ مضاربه ۱۱۹/ مسائل مضاربه ۱۲۱/ مسئله اول: تلف شدن سرمایه ۱۲۱/ مسئله دوم: تخلف عامل از شروط صاحب سرمایه ۱۲۱/ مسئله سوم: مرگ عامل یا صاحب سرمایه ۱۲۱

فصل هفتم: جعالة ۱۲۳

جعالة چیست؟ ۱۲۴/ تفاوت جعالة با اجاره اشخاص ۱۲۴/ ارکان جعالة ۱۲۵/ شرایط عمل جعالة ۱۲۵/ شرایط جاعل و عامل ۱۲۶/ شرایط جعل (اجرت و پاداش عمل) ۱۲۷/ فسخ جعالة ۱۲۷/ مسائل جعالة ۱۲۸/ مسئله اول: تعیین شخص خاصی به عنوان عامل و انجام كار توسط دیگری ۱۲۸/ مسئله دوم: مال گم شده جاعل، نزد شخص موجود باشد. ۱۲۸

فصل هشتم: شركت ۱۲۹

چیستی شركت ۱۳۰/ شركت عقدی ۱۳۲/ شركت‌های باطل ۱۳۲/ مسائل شركت ۱۳۴/ مسئله اول: تصرف در مال اشتراكی ۱۳۴/ مسئله دوم: همکاری چند نفر در انجام عمل معین ۱۳۴/ مسئله سوم: ممزوج شدن سرمایه‌ها ۱۳۴/ مسئله چهارم: تلف شدن سرمایه ۱۳۴/ مسئله پنجم: فسخ شركت ۱۳۵/ مسئله ششم: تعیین مدت برای شركت ۱۳۵/ مسئله هفتم: نحوه تقسیم سود و زیان ۱۳۵

فصل نهم: ودیعه ۱۳۷

چیستی ودیعه ۱۳۸/ شرایط ودیعه‌گذار (مودع) و ودیعه‌پذیر (مستودع) ۱۳۹/ فسخ و انحلال ودیعه ۱۴۰/

مسائل ودیعه ۱۴۱ / مسئله اول: وجوب حفظ امانت ۱۴۱ / مسئله دوم: انتخاب محل خاصی برای نگهداری امانت توسط ودیعه‌گذار ۱۴۲ / مسئله سوم: تلف شدن ودیعه ۱۴۲ / مسئله چهارم: به امانت گذاشتن مال دزدی ۱۴۲ / مسئله پنجم: انکار گرفتن ودیعه از طرف ودیعه‌پذیر ۱۴۳ / مسئله ششم: وظیفه ودیعه‌پذیر در مقابل خطر تلف شدن امانت ۱۴۳ / مسئله هفتم: مطالبه ودیعه توسط صاحب مال ۱۴۴

فصل دهم: عاریه ۱۴۵

چیستی عاریه ۱۴۶ / شرایط عاریه ۱۴۷ / انحلال عاریه ۱۴۸ / مسائل عاریه ۱۴۹ / مسئله اول: تلف شدن کالای عاریه‌ای ۱۴۹ / مسئله دوم: شرط ضمان بر عاریه‌گیرنده ۱۴۹ / مسئله سوم: میزان استفاده از منفعت کالای عاریه‌ای ۱۵۱ / مسئله چهارم: عاریه گرفتن مال غصبی ۱۵۱ / مسئله پنجم: مسئول نبودن عاریه‌دهنده بر خسارت‌های احتمالی وارد شده بر عاریه‌گیرنده ۱۵۲ / مسئله ششم: مخارج نگهداری مال عاریه ۱۵۲ / مسئله هفتم: اختلاف عاریه‌دهنده و عاریه‌گیرنده ۱۵۲ / مسئله هشتم: عاریه یا اجاره دادن کالای عاریه‌ای به شخص دیگر ۱۵۲

فصل یازدهم: رهن ۱۵۵

چیستی عقد رهن ۱۵۶ / شرایط رهن‌دهنده و گیرنده رهن ۱۵۷ / شرایط مال رهن داده شده ۱۵۷ / یک شرط دیگر: انحلال (فک) عقد رهن ۱۵۹ / مسائل عقد رهن ۱۵۹ / مسئله اول: تصرف گیرنده رهن در مال رهن داده شده ۱۵۹ / مسئله دوم: تصرف دهنده رهن در مال رهن داده شده ۱۶۳ / مسئله سوم: قرار دادن کالایی که به صورت نسبه خریداری شده است ۱۶۳ / مسئله چهارم: وثیقه گذاشتن شخص ثالث برای بدهکار ۱۶۳ / مسئله پنجم: وثیقه گذاشتن مال عاریه‌ای ۱۶۴ / مسئله ششم: زیادتی پدید آمده در مال رهن داده شده ۱۶۴ / مسئله هفتم: فروش مال رهن داده شده ۱۶۴ / مسئله هشتم: تلف شدن مال رهن داده شده ۱۶۵ / مسئله نهم: مرگ رهن‌دهنده یا گیرنده رهن ۱۶۵

فصل دوازدهم: عطا یا و هبه ۱۶۷

چیستی هبه ۱۶۸ / شرایط هبه ۱۶۸ / اقسام هبه ۱۶۹ / هبه لازم و جایز ۱۶۹ / مسائل هبه ۱۷۱ / مسئله اول: مرگ هبه دهنده یا دریافت کننده هبه ۱۷۱ / مسئله دوم: هبه دادن یک مال به چند نفر ۱۷۲ / مسئله سوم: شرط گذاشتن هبه‌دهنده ۱۷۲ / مسئله چهارم: معلوم نکردن پاداش هبه ۱۷۲ / مسئله پنجم: زیادتی ایجاد شده در مال هبه داده شده ۱۷۲ / مسئله ششم: فرق گذاشتن فرد در بخشیدن اموال به فرزندان ۱۷۳

فصل سیزدهم: وکالت ۱۷۵

چیستی عقد وکالت ۱۷۶ / شرایط صحت وکالت ۱۷۶ / وکالت در توکیل ۱۷۷ / مسئله تعدد وکلا ۱۷۸ / اقسام وکالت ۱۷۹ / انحلال و فسخ وکالت ۱۸۰ / مسائل وکالت ۱۸۱ / مسئله اول: تلف شدن مالی که در اختیار وکیل گذاشته شده ۱۸۱ / مسئله دوم: تعیین اجرت وکالت ۱۸۱ / مسئله سوم: اقرار وکیل علیه موکل ۱۸۱ / مسئله چهارم: اختلاف وکیل و موکل ۱۸۲

فصل چهاردهم: ضمان ۱۸۳

چیستی عقد ضمان ۱۸۴ / شرایط صحت عقد ضمان ۱۸۵ / مسائل عقد ضمان ۱۸۶ / مسئله اول: مدت‌دار کردن ضمانت ۱۸۶ / مسئله دوم: فسخ عقد ضمان و تنگ‌دست بودن ضامن ۱۸۷ / مسئله سوم: بدهکار شدن ضامن و بری الذمه شدن بدهکار ۱۸۷ / مسئله چهارم: مطالبه ضامن از بدهکار ۱۸۸ / مسئله پنجم: ضمانت بدهی مورد ادعا و اثبات نشده ۱۸۸ / مسئله ششم: ضمانت بدهی ایجاد شده از طریق غیرصحیح ۱۸۹ / مسئله هفتم: ضمانت بدهی‌ای که در مقابل آن، مالی رهن گذاشته شده ۱۸۹ / مسئله نهم: ضامن شدن اشتراکی چند نفر برای یک بدهی ۱۹۰

فصل پانزدهم: حواله..... ۱۹۱

چیستی عقد حواله ۱۹۲ / شرایط صحت عقد حواله ۱۹۳ / انحلال و فسخ حواله ۱۹۴ / نقش پرداخت کننده حواله (محال علیه) در عقد حواله ۱۹۵ / پول شویی ۱۹۷

فصل شانزدهم: کفالت..... ۱۹۹

عقد کفالت ۲۰۰ / شرایط صحت کفالت ۲۰۱ / انحلال و فسخ کفالت ۲۰۱ / مسائل عقد کفالت ۲۰۲ / مسئله اول: کراهت کفالت ۲۰۳ / مسئله دوم: درخواست مهلت کفیل برای کفالت ۲۰۳ / مسئله سوم: مطالبه کفیل از مکفول ۲۰۳

فصل هفدهم: صلح..... ۲۰۵

عقد صلح چیست؟ ۲۰۶ / شرایط انعقاد قرارداد صلح ۲۰۶ / انحلال عقد صلح ۲۰۷ / مسائل عقد صلح ۲۰۸ / مسئله اول: صلح همراه با جهل ۲۰۸ / مسئله دوم: صلح بدهی در مقابل بدهی ۲۰۸ / مسئله سوم: صلح به مقداری متفاوت از بدهی ۲۰۹ / مسئله چهارم: توصیه به برقراری صلح میان مؤمنین ۲۱۰

فصل هیجدهم: غصب..... ۲۱۲

چیستی غصب ۲۱۴ / مسائل غصب ۲۱۵ / مسئله اول: حکم تکلیفی و وضعی غصب ۲۱۵ / مسئله دوم: جاری نشدن ضمان ید در حقوق ۲۱۶ / مسئله سوم: غصب اشخاص ۲۱۷ / مسئله چهارم: شریک بودن در غصب ۲۱۷ / مسئله پنجم: غصب اموال عمومی ۲۱۸ / مسئله ششم: غصب موقوفات عام ۲۱۸ / مسئله هفتم: ضمان در عقد فاسد ۲۱۹ / مسئله هفتم: وجوب برگرداندن اموال غصب شده ۲۱۹ / مسئله نهم: پایین آمدن قیمت کالای غصب شده ۲۲۰ / مسئله دهم: افزایش ارزش کالای غصب شده ۲۲۱ / مسئله یازدهم: منافع مال غصب شده ۲۲۲

فصل نوزدهم: حجر..... ۲۲۵

چیستی حجر و اسباب آن ۲۲۶ / مورد اول: سفیه بودن شخص ۲۲۶ / مسئله اول: تصرف در ذمه سفیه ۲۲۶ / مسئله دوم: تصرف دیگران در اموال سفیه ۲۲۶ / مسئله سوم: موارد صحت معامله سفیه ۲۲۷ / مسئله چهارم: تلف شدن کالای خریداری شده یا بهای دریافت شده توسط سفیه ۲۲۷ / مسئله پنجم: تلف شدن امانت در دستان سفیه ۲۲۷ / مورد دوم: به بلوغ نرسیدن شخص (صغیر) ۲۲۸ / مسئله اول: تصرف در ذمه صغیر ۲۲۸ / مسئله دوم: تصرف دیگران در اموال صغیر ۲۲۸ / مورد سوم: دیوانه بودن شخص ۲۲۹ / مورد چهارم: مفلس (ورشکسته) بودن شخص ۲۲۹ / مورد پنجم: مریضی که بیماری اش منجر به مرگش گردد ۲۳۰

فصل بیستم: دین و قرض..... ۲۳۳

گفتار اول: پیرامون دین ۲۳۴ / مسائل دین ۲۳۴ / مسئله اول: پرداخت بدهی دیگران ۲۳۴ / مسئله دوم: افزایش مهلت پرداخت بدهی در مقابل افزایش مقدار بدهی ۲۳۴ / مسئله سوم: حکم نزول ۲۳۷ / مسئله چهارم: امروز و فردا کردن پرداخت بدهی ۲۳۷ / مسئله پنجم: مهلت دادن به بدهکار تنگدست ۲۳۸ / مسئله ششم: فروش کالاهای ضروری زندگی جهت پرداخت بدهی ۲۳۸ / گفتار دوم: پیرامون قرض ۲۳۹ / شرایط صحت قرض ۲۴۱ / مسائل عقد قرض ۲۴۲ / مسئله اول: ادای قرض ۲۴۲ / مسئله دوم: عقد بودن قرض ۲۴۳ / مسئله سوم: لازم بودن عقد قرض ۲۴۳ / مسئله پنجم: رای قرضی ۲۴۳

کتابنامه..... ۲۴۶

سخنی با خوانندگان گرامی

مصرف صحیح نعمت‌های الهی، عبادت است و اسراف در آن‌ها حرام. مصرف، هدف تولید کالا و خدمات است و تولید عبارت از ایجاد فایده و یا فواید جدید در هر یک از مواهب و یا نعمت‌های الهی، به منظور رفع نیازهای جسمی و روحی انسان‌ها با استفاده از توانایی‌های فکری و جسمی آنان است.

زمانی تولید کالا و خدمات و همچنین نیازهای انسان محدود بود و هر تولیدکننده، مصرف‌کننده کالا و خدماتی بود که خود و یا اطرافیانش تولید و ارائه می‌کرد. توسعه و ارتقاء سطح نیروی فکری و افزایش توانایی‌های جسمی انسان، با بهره‌گیری از ابزارهایی که به تدریج در اختیار او قرار می‌گرفت، باعث شناخت بیشتر امکانات موجود در جهان از یک سو و نیازهای معقول انسان‌ها و چگونگی پاسخ‌دهی به این نیازها از طریق تولید کالا و خدمات نوین از سوی دیگر گردید و همین افزایش و توسعه، مسائلی چون تهاتر، تعامل و... را به وجود آورد.

وجود مراکز تولید انبوه کالا و خدمات در نقاط محدود در شهرها و کشورهای مختلف و پراکندگی و گسترده‌گی مصرف‌کنندگان تولیدات یاد شده در سراسر دنیا، عوامل توزیع کالا و خدمات را با علوینی چون عمده‌فروش، خرده‌فروش و واسطه، در مکان‌هایی به نام بازار در سطح محله‌ها، مناطق، شهرها و کشورها به وجود آورد و تهاتر و تعامل را به معاملات بزرگ و کوچک تبدیل کرد. امروزه این معاملات با به کارگیری ابزارهای مختلف مانند پول، چک، سفته، برات و بالاخره سیستم‌های الکترونیکی، با استفاده از سازمان‌های گوناگون مانند بانک‌ها، بازارهای بورس و سایر مؤسسه‌های پولی و مالی و صورت می‌پذیرند.

در عصر حاضر، به‌ویژه در کشور ایران، تولیدکنندگان قوه محرکه شبکه توزیع (بازرگانان و واسطه‌ها) به حساب می‌آیند و همواره تولیداتشان را به روش‌های مختلف به مصرف‌کنندگان کالاهای خود تحویل می‌کنند. در واقع، آن‌ها به روش‌های گوناگون در مصرف‌کنندگان کالای خود نیاز ایجاد می‌کنند و ایجاد این نیاز در مردم مستلزم صرف هزینه‌های هنگفت در ابعاد مختلف مالی و زمانی برای تولیدکنندگان کالا و خدمات است. حال اگر ترتیبی داده شود که قبلاً نیازهای واقعی مردم به کالاها و خدمات شناسایی شود و سپس اقدام به تولید آن‌ها گردد، حجم و نوع تولیدات چند برابر می‌شود و در مقابل، هزینه تبلیغات و قیمت کالاها و خدمات‌ها به حداقل می‌رسد.

با یک بررسی مقدماتی متوجه می‌شویم که با توجه به پراکندگی توزیع کنندگان کالا و خدمات (بازرگانان عمده‌فروش و خرده‌فروش) در سراسر دنیا، حضور آن‌ها در متن جامعه و آشنا بودنشان با نیازهای مردم محله یا منطقه خود، این گروه می‌توانند تولیدکنندگان کالاها و خدمات مختلف را در کار خود هدایت کنند و به آن‌ها در مورد مصرف تولیداتشان در نقاط مختلف دنیا اطمینان خاطر بدهند.

اجرای هر چه بهتر فعالیت‌های یاد شده از تولید تا مصرف کالاها و خدمات، آموزش‌هایی را می‌طلبد و لازم است عاملان این فعالیت‌ها، برای اجرای هرچه بهتر فرایندهای یاد شده این آموزش‌ها را دریافت کنند.

این آموزش‌ها به دو گروه عمومی برای کلیه فعالیت‌های یاد شده و تخصصی، در سطوح مختلف و برای هر یک از فعالیت‌های ذکر شده تقسیم می‌شوند.

این کتاب و ضامائم آن شامل فتاوی مراجع عظام برای هر فصل، در دو جلد، با عناوین «احکام تجارت از دیدگاه اسلام» و «احکام عمومی کسب‌وکار مبتنی بر احکام تجارت از دیدگاه اسلام» به یاری همکاران فرزانه و فرهیخته در حوزه‌های علمیه و دانشگاه شهید بهشتی، با بیانی ساده برای گروه‌های آموزشی حقوق، بازرگانی، بانکداری، اقتصاد، حسابداری در دانشگاه‌ها و تجار و کسبه، از سطوح عمده‌فروشی تا خرده‌فروشی با هدف تدریس به صورت کمک درسی و یا دو واحد درسی در دانشکده‌های حقوق، بازرگانی و اقتصاد و همچنین گردانندگان و یا عاملان یاد شده در بخش خصوصی تدوین شده و ادامه آن برای تدریس در سطوح تخصصی بالاتر در دست تدوین است.

هرگونه راهنمایی همکاران محترم دانشگاهی، حوزوی و بازرگانان محترم در تکمیل محتوا و نحوه ارائه مطالب کتاب برای استفاده در چاپ‌های بعدی مؤثر و مغتنم و مرضی خداوند متعال و مشوق نگارندگان در انجام این وظیفه مهم خواهد بود. عواید نشر این کتاب، صرف هزینه‌های تغییر محتوای دروس در آموزش و پرورش و مراکز آموزش عالی خواهد شد؛ ان شاء الله...

و من الله التوفیق

محمدتقی کاشانی‌نیا

عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی

و مسئول مؤسسه فرهنگی نهج القرآن

پیش‌گفتار

در روایات ائمه معصومین - علیهم‌السلام - فعالیت اقتصادی به‌ویژه کسب‌وکار و تجارت بسیار توصیه و بر آن تأکید شده است؛ چنان‌که امام صادق - علیه‌السلام - در حدیثی از امیرالمؤمنین - علیه‌السلام - چنین نقل می‌کنند که فرمود:

«اتَّجَرُوا بَارَكَ اللَّهُ لَكُمْ فَإِنِّي قَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ص يَقُولُ الرَّزْقُ عَشْرَةُ أَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ أَجْزَاءٌ فِي التِّجَارَةِ وَوَاحِدَةٌ فِي غَيْرِهَا» (کافی، ج ۵: ۳۱۹)

به تجارت بپرداز تا برکات الهی شامل حال شما گردد؛ پس همان‌از رسول خدا (ص) شنیدم که می‌فرمود روزی ده جزء دارد که نه جزء آن در تجارت و یکی از اجزاء در غیر آن است.

و یا در روایت دیگری از امام صادق علیه‌السلام نقل شده است:

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: التِّجَارَةُ تَزِيدُ فِي الْعَقْلِ» (کافی، ج ۵: ۱۴۸)

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: تَرْكُ التِّجَارَةِ يَنْقُصُ الْعَقْلَ» (کافی، ج ۵: ۱۴۸)

تجارت و کسب‌وکار عقل را بیفزاید و ترک آن موجب کاهش عقل و خرد آدمی می‌گردد. با این حال، برخی روایات کسب‌وکار و تجارت را زمانی می‌ستایند که در چارچوب شرع و بر مبنای حلال انجام گیرد؛ چنان‌که از امام کاظم - علیه‌السلام - نقل است که فرمود:

«مَنْ طَلَبَ هَذَا الرِّزْقَ مِنْ حِلٍّ لِيَعُوذَ بِهِ عَلَى نَفْسِهِ وَ عِيَالِهِ كَانَ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» (کافی، ج ۵: ۹۳)

این روایت و مشابه آن اجر کسب و کاری را که از حلال باشد، در حد منزلت مجاهد در راه خدا بالا برده است و چه تشویق و ترغیبی از این بالاتر و بهتر که در عین فعالیت اقتصادی، ثواب و مزد جهاد در راه خدا نیز نصیب گردد. البته چنانچه شخصی بر سبیل حلال کسب و کار نکند و روزی خویش را نجوید و راه حرام بپیماید، به همان اندازه از روزی مقدرش کسر می‌گردد.

«عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ خَلَقَ الْخُلُقَ وَ خَلَقَ مَعَهُمْ أَرْزَاقَهُمْ حَلَالًا طَيِّبًا فَمَنْ تَنَاوَلَ شَيْئًا مِنْهَا حَرَامًا قُصَّ بِهِ مِنْ ذَلِكَ الْحَلَالِ» (کافی، ج ۵: ۸۱)

پیش‌نیاز و شرط لازم برای حلال و شرعی بودن کسب‌وکار و تجارت نیز آگاهی از احکام فعالیت اقتصادی است. چنان‌که امیرالمؤمنین - علیه‌السلام - روزها در بازار کوفه آن را به بازاریان گوشزد می‌فرمود:

«يَا مَعْشَرَ التَّجَارِ، الْفِقْهُ ثُمَّ الْمَنْجَرُ، الْفِقْهُ ثُمَّ الْمَنْجَرُ، الْفِقْهُ ثُمَّ الْمَنْجَرُ» (کافی، ج ۵: ۱۵۰)

بنابراین، اهل بازار که به امر کسب و تجارت اشتغال دارند باید با احکام و آداب

تجارت و کسب آشنایی بیشتر و دقیق‌تری پیدا کنند تا از اجر و ثواب عمل در چارچوب شرع بهره‌مند گردند و در حرام نیفتند و اموالشان از حرام سالم بماند.

در رساله‌های مراجع تقلید نیز بر این مهم تأکید شده که هر کس می‌خواهد به تجارت و سایر انواع کسب و کار دست بزند نیز واجب است که احکام و مسائل متعلق به آن کار را فراگیرد و اگر شخصی در حلال یا حرام بودن معامله‌ای شک کند، باید از آن پرهیزد و قبل از انجام دادن معامله، حکم فقهی آن را فرا بگیرد.

تاکنون کتاب‌های بسیاری در حوزه فقه اقتصادی اسلام تألیف شده ولی به دلیل ثقیل بودن زبان آن‌ها، ارائه مباحث تنها برای پژوهشگران حوزه مطالعات دینی مفید بوده است و عموم از مطالعه آن‌ها بی‌بهره مانده‌اند. چنان‌که بازاریان و کسبه برای فهم احکام کسب سال‌ها در دروس حوزوی شرکت می‌جستند که بر مبنای کتاب گران‌سنگ «مکاسب محرّمه» اثر مرحوم شیخ انصاری ارائه می‌شد؛ در حالی‌که در این زمان امکان بهره‌مندی از چنین دروسی برای نسل جدید کسبه به‌دلیل اشتغالات فراوان و نبود امکان یادگیری مقدماتی چون زبان عربی میسر نیست.

خلاً وجود منبعی به زبان ساده و روان و نیز بهره‌مند از جذابیت‌های کتاب‌های عمومی معاصر، مؤلفان را بر آن داشت تا مجموعه حاضر را با چنین رویکردی و براساس گنجینه عظیم فقه شیعه و براساس کتاب شریف «تحریرالوسيله» امام خمینی (ره) تدارک بینند. در این مجموعه، تلاش شده است که اصطلاحات مختلف فقهی به خوبی توضیح داده شوند و مطالب به صورت بسیار ساده و قابل فهم و همراه با مثال‌های متعدد بیان گردند. همچنین، به تناسب بحث‌ها از آیات قرآن کریم و روایات معصومین - علیهم‌السلام - نیز استفاده شده است تا کلام نورانی خداوند کریم و پیشوایان معصوم علیهم‌السلام راهنمای قلوب مؤمنین باشد. یکی دیگر از ویژگی‌های این کتاب، استفاده از داستان‌های کوتاه، حکایت‌هایی از زندگی معصومین - علیهم‌السلام - و علمای دینی، اشعار زیبای پارسی، مطالب تاریخی و... مرتبط با بحث است که بر جذابیت مطالب این کتاب می‌افزاید و مانع خستگی خواننده آن می‌شود. مطالعه این اثر به همه افراد جامعه، به ویژه صاحبان مشاغل مختلف توصیه می‌گردد.

در پایان، از همه کسانی برای تولید این کتاب تلاش کرده‌اند، به‌ویژه جناب آقای دکتر کاشانی مسئول مؤسسه نهج القرآن و جناب آقای کاظم طلایی، مدیر محترم نشر طلایی، تشکر و قدردانی می‌کنیم.